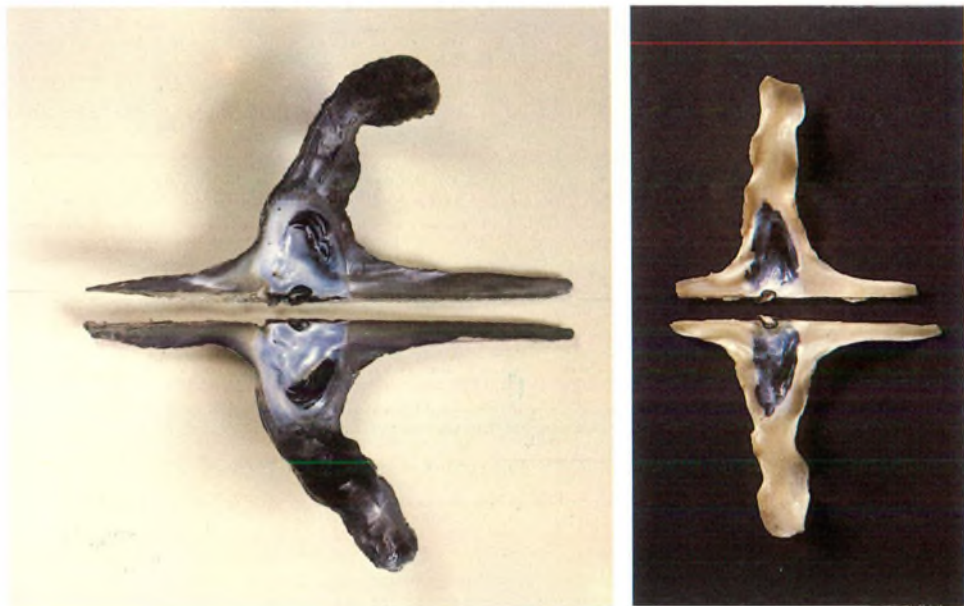

Hamermosselen of winkelhaken

W. Faber

Niet altijd levert het nauwelijks moeilijkheden op om bepaalde soorten te determineren. Soms echter tonen schelpen een zo opvallende vorm dat ze reeds op een afstand van alle andere kunnen worden onderscheiden. Tot die groep behoren stellig de hamermosselen of, om met Rumphius te spreken, de winkelhaken. Wie zou niet bij het zien van deze schelpen onmiddellijk een vergelijking maken met een hamer? Dat gebeurde in ieder geval bij het benoemen van het geslacht waartoe de hamermosselen behoren: *Malleus*, het Latijnse woord voor hamer. Ook in het Duits - *Hammermuscheln* - en in het Engels - *hammer(head) oysters* - heeft de hamervorm de naam bepaald. En het is deze in het oog springende vorm, waaraan de hamermossel - van Dale noemt het wel gebruikte woord *hamerschelp* niet - in de geschiedenis van de verzamelaars een heel bijzondere plaats te danken heeft. Om u daarvan een indruk te geven nemen we u eerst mee naar Engeland, naar de hertogin van Portland.

Wie is deze adellijke dame? Zij heet *Margaret Cavendish Bentinck* en was een zeer welgestelde douairière, voor wie het verzamelen van schelpen bijna een obsessie was. Zij stak enorme kapitalen in haar verzameling met als gevolg, dat die collectie in de tweede helft van de 18e eeuw de grootste van

De hamermosselen *Malleus malleus* (L.) (links) en *Malleus albus* Lam. (rechts) aan de binnenzijde gezien.

Europa was. Voor die verzameling bestond in brede kring belangstelling. Bekende personen, zoals koning George III en Linnaeus, hebben er een bezoek gebracht.

Het was in die dagen in Engeland niet de gewoonte om de zorg voor zo'n verzameling zelf ter hand te nemen. Dat deed ook de hertogin van Portland niet. Die taak heeft enige tijd in handen gelegen van dr. Daniel Carl Solander, een Zweeds plantkundige en leerling van Linnaeus. De naam Solander is in de malacologie niet onbekend. Solander was meegeweest met James Cook (1728 - 1779), toen deze tussen 1760 en 1770 naar de Zuidzee reisde en vandaar vele onbekende planten en dieren, waaronder ook schelpen, meebracht naar Europa. Vele van die schelpen zijn in de verzameling van de hertogin terechtgekomen. Toen in 1785 de hertogin overleed, is haar verzameling geveild.

Tot de klapstukken behoorde de witte hamermossel, bekend onder de naam *Malleus albus* Lam., 1819. Een dergelijke schelp leverde het niet onaanzienlijke bedrag van 4 guineas op.

Maar niet alleen in Engeland, waar het verzamelen van schelpen een bezigheid van de rijken was, waren de hamermosselen bijzonder in trek. Ook in de vele Nederlandse collecties genoten deze schelpen een grote populariteit. Zo zeer zelfs, dat sommigen, die ervan hielden hun portret naast de kasten of tafels met schelpen te plaatsen, zich lieten afbeelden met een hamerschelp in de hand.

De Vereenigde Oost-Indische Compagnie zorgde voor de aanvoer van de bijzondere schelpen, die hun plaats vonden in de vele rariteitenkabinetten. In 1792 werd een grote zwarte hamer en dan wordt gedoeld op de gewone of zwarte hamermossel, *Malleus malleus* (L., 1758) verkocht voor f 32,—. De witte waren nog meer in trek, zodat zij in ons land zelfs werden nagemaakt. Blijkbaar was men daarin zeer bedreven, want soms werden echte voor knappe imitaties versleten.

De systematische indeling van deze vreemdgevormde schelpen ziet er als volgt uit:

KLASSE	Bivalvia L., 1758	GESLACHT	<i>Malleus</i> Lam., 1799
ORDE	Pterioida Newell, 1965	ONDERGESLACHT	<i>Malleus</i> s.s.
ONDERORDE	Pteriina Newell, 1965	SOORTEN	<i>Malleus (M.) malleus</i> (L., 1758)
SUPERFAMILIE	Pteriacea Gray, 1847		(Syn.: <i>Malleus vulgaris</i> Lam.)
FAMILIE	Malleidae Lam., 1819		<i>Malleus (M.) albus</i> Lam., 1819

Niet altijd treft men de familienaam Malleidae aan. Ook ziet men wel Vulsellidae H. & A. Adams, 1857 (het genus *Vulsella* behoort tot dezelfde familie als het genus *Malleus*), maar die naam moet als synoniem worden beschouwd. In weer andere boeken ziet men de hamermosselen ondergebracht onder de familie Isognomonidae. Het onderbrengen in een eigen familie berust op een verschil in het slot. Bij de malleussoorten is het ligament als een stuk elastisch materiaal in een driehoekige groeve verzonken, bij de Isognomonidae is er sprake van een slotrand met verscheidene ligamentgroeven. Bovendien kennen alleen de hamermosselen de zowel naar voren als naar achteren verlengde slotrand waardoor de hamervorm ontstaat. Tandent ontbreken. Wel is er een duidelijke inkeping voor het doorlaten van de byssus, waarmee de schelp zich vasthecht.

Hoewel op verschillende plaatsen wordt vermeld, dat de schelpen gapen, is dat zeker niet altijd het geval. Bij de in mijn bezit zijnde exemplaren van beide soorten sluiten de kleppen perfect ondanks de grillig golvende vorm van de 'hamersteel'. De kleppen zijn dan ook ongelijkvormig.

De binnenzijde (afb) van beide soorten toont glanzend parelmoer met slechts één groot spierindruksel. De voorste sluitspier is alleen in de jeugd aanwezig.

Het oppervlak is vooral bij *Malleus malleus* oneffen; men ziet heel duidelijk de verschillende over elkaar liggende lagen. Er zijn onregelmatige groeilijnen. Het kleurverschil is in de namen tot uitdrukking gebracht, maar zou beter kunnen worden vertaald door donker en licht.

Zeker voor tweekleppigen zijn de schelpen groot, tot ruim 20 cm. Zij komen algemeen voor in de Indo-Pacific, waar zij leven in ondiep water, gehecht aan een hard substraat.